

Ольга ПОНОМАРЕНКО,

orcid.org/0000-0001-5147-1732

*кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) zlatanova1203@gmail.com*

РЕЗУЛЬТАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО МАГІСТРА ПСИХОЛОГІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблему визначення результативних характеристик готовності майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти. Показано, що аргументами на користь актуальності даної проблематики є той факт, що більшість молодих психологів-професіоналів, розуміючи складність та відповідальність за наслідки своєї професійної діяльності в умовах неформальної освіти, нерідко зовсім відмовляються від практики надання освітньо-психологічних послуг населенню.

Представлений опис результативних характеристик готовності майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти будується на основі авторського бачення досліджуваного феномену та вибору її обґрунтуванню сукупності відповідних критеріїв, показників і рівнів їхнього розвитку, а також розробленого в Україні Галузевого стандарту вищої освіти для спеціальності 053 «Психологія».

Готовність до професійної діяльності майбутніх магістрів психології в умовах неформальної освіти нами упереднюється через змістові компоненти (когнітивний, операціональний та аксіологічний) та структурні компоненти (педагогічний, підприємницький, технологічний, лідерський та емоційний інтелект). Когнітивний змістовий компонент, окрім загально визначених Галузевим стандартом підготовки магістрів психології, інтегрує сукупність знань майбутнього магістра психології про неформальну освіту, її функції та специфіку професійної діяльності магістрів психології в даному середовищі, способи побудови персональних стартапів тощо. Операціональний змістовий компонент містить основні вміння, а аксіологічний змістовий компонент відображає ціннісні орієнтації підготовки, які інтегрують його мотиви, стимули, цінності, інтереси, прагнення та амбіції.

Авторська концепція підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти узагальнено містить результативні характеристики: змістові (когнітивні, операціональні, аксіологічні); функціональні (педагогічні, підприємницькі); інструментальні (технологічні, лідерські, емоційний інтелект). Розроблені характеристики створюють належне підґрунтя для побудови моделі та технології підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти, практична реалізація яких забезпечить ефективний розвиток досліджуваного феномену в зазначених умовах та успішне виконання завдань дослідження.

Ключові слова: неформальна освіта, підготовка, магістри психології, результати навчання.

Olga PONOMARENKO,

orcid.org/0000-0001-5147-1732

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Social Pedagogy and Psychology
Zaporizhzhya National University
(Zaporizhzhia, Ukraine) zlatanova1203@gmail.com*

READINESS OF FUTURE MASTER OF PSYCHOLOGY FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES: PERFORMANCE INDICATORS IN NON-FORMAL EDUCATION

The article deals with the issue of determining efficient indicators of readiness for future masters in psychology for professional activity in non-formal education. It is shown that the arguments in favour of the importance of this issue is the fact that most young professional psychologists, understanding the complexity and responsibility for the consequences of their professional activity in non-formal education, often refuse to provide educational and psychological services for the population.

The description of efficient indicators of readiness for future masters in psychology for professional activity in non-formal education is based on the author's vision of the phenomenon under study, selection and theoretical grounding of a set of relevant criteria, indicators and levels of their development, as well as the standard for higher education developed in Ukraine for Specialty 053 "Psychology".

The readiness for the professional activity of future masters in psychology in non-formal education is envisioned through content components (cognitive, operational, axiological) and structural components (pedagogical, entrepreneurial, technological, leadership and emotional intelligence).

Cognitive component, in addition to the generally defined characteristics in the standards for training masters in psychology, integrates knowledge of future masters in psychology about non-formal education, its functions and specificity of professional activity, ways of creating private start-ups, etc.

Operational component covers basic skills, and axiological component reflects the value orientations of training that integrate its motives, incentives, values, interests, aspirations and ambitions.

The author's conception of training future masters in psychology for professional activity in non-formal education generally contains the following performance indicators: semantic (cognitive, operational, axiological); functional (pedagogical, entrepreneurial); instrumental (technological, leadership, emotional intelligence).

The developed characteristics create an appropriate basis for building the model and technology of training future masters of psychology for professional activity in non-formal education, practical implementation of which will ensure effective development of the phenomenon under study in these conditions and successful completion of research objectives.

Key words: non-formal education, training, masters of psychology, learning outcomes.

Постановка проблеми. Проблема професійної діяльності психологів в умовах неформальної освіти досить часто виступає предметом суміжної уваги фахівців різного профілю, які розглядають неформальну освіту населення та професійну освіту тих, хто є її суб'єктом, із різних боків та під різними кутами зору: психологічним, педагогічним, соціологічним тощо. При цьому за неформальною, а отже, фактично ніким неконтрольованою, зокрема й державою, освітою закріплено право не тільки здобувати будь-кому та будь-яку версію освіти, а й в окремих випадках отримувати часткові освітні та професійні кваліфікації. При цьому єдиним критерієм (мірилом) якості провадження такої діяльності виступає попит населення. Годі й дискутувати про те, до яких масових маніпуляцій можуть удатися суб'єкти психолого-педагогічної діяльності на ринку неформальних освітніх послуг, адже психологічна та педагогічна науки не є науками точними, що означає неостаточність набутих людством знань, їх діалектичний характер та складність об'єктивної операціоналізації результатів такої освіти.

Із цих причин більшість молодих психологів-професіоналів, розуміючи складність та відповідальність за наслідки своєї професійної діяльності в умовах неформальної освіти, нерідко зовсім відмовляються від практики масштабної діяльності у неформальній освіті населення, що ставить на порядок денний проблему виявлення необхідних і достатніх характеристик готовності майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти.

На користь важливості такого завдання свідчать і виступають потужні демократичні процеси в суспільстві, які, нарешті, торкнулися й сфери реальної освіти. Закони України «Про вищу освіту» (2015 р.), «Про освіту» (2017 р.), Концепція нової української школи (2017 р.); Національна стратегія розвитку освіти в Україні

на період до 2021 року (2013 р.) та інші нормативно-правові й ідеологічні документи демонструють не тільки тенденцію до більш вільного вибору населенням навчальних програм та закладів, де можна отримати загальну, професійну чи вищу освіту, а й більш вільну самореалізацію та самовираження її суб'єктів, у нашому разі магістрів психології.

Мета статті – опис результативних характеристик готовності майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти

Виклад основного матеріалу. Опис результативних характеристик готовності майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти будується на основі авторського бачення досліджуваного феномену та вибору й обґрунтуванню сукупності відповідних критеріїв, показників і рівнів їхнього розвитку (Пономаренко, 2020: 96).

Як уже зазначалося раніше, розроблений Галузевий стандарт вищої освіти для спеціальності 053 «Психологія» на другому (магістерському) рівні (Галузевий стандарт), містить одну з компетентностей, що відповідає специфіці професійної діяльності майбутніх магістрів психології в умовах неформальної освіти.

Між тим загальні компетентності, що повинні здобути студенти магістратур зі спеціальності 053 «Психологія», мають практично універсальний характер і не відображають будь-які аспекти професії, а фактично тривіально дублюються зі стандарту в стандарт, як-от: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; проведення досліджень; генерування нових ідей; уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; діяти відповідально та свідомо на основі етичних міркувань або мотивів тощо (Галузевий стандарт).

Дещо кращою виглядає ситуація з фаховими компетентностями у магістрів психології, пред-

ставленими в стандартах. У тексті документу нарешті з'являються підстави для обережного оптимізму, зокрема з огляду на появу спеціальної компетентності № 5 (СК5), а саме «Здатність організувати та реалізувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології» (Галузевий стандарт).

Саме спираючись на дане нормативно-правове утвердження, ідеї професійної діяльності магістрів в умовах неформальної освіти набувають нової енергії та легітимності.

Виходячи з останнього посилання, готовність до професійної діяльності майбутніх магістрів психології в умовах неформальної освіти нами упереднюється через змістові компоненти (когнітивний, операціональний та аксіологічний) та структурні компоненти (педагогічний, підприємницький, технологічний, лідерський та емоційний інтелект).

Когнітивний змістовий компонент, окрім загально визначених Галузевим стандартом підготовки магістрів психології, інтегрує сукупність знань майбутнього магістра психології, необхідних для забезпечення його ефективної професійної діяльності в умовах неформальної освіти. Особливу роль у цьому компоненті відіграють обізнаність й усвідомленість магістра психології щодо особливостей його професійної діяльності та ролей, які він виконуватиме у зазначених умовах. Не менш важливими є знання сутності, структури та змісту готовності майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти як педагогічного конструкту.

Відповідно, у структуру даного компонента було включено знання таких феноменів, як: «неформальна освіта», «функції неформальної освіти», «професійна діяльність магістра психології в умовах неформальної освіти», «функції психолога у неформальній освіті», «роль психолога у неформальній освіті», «складники готовності магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти», «персональний «стартап» тощо.

Зміст і обсяг необхідних та достатніх для майбутнього магістра психології знань відтворюються в авторських спецкурсах та окремих модулях навчальних дисциплін професійної підготовки майбутніх магістрів психології.

Операціональний змістовий компонент містить основні вміння, необхідні майбутнім магістрам психології для забезпечення ефективної діяльності в умовах неформальної освіти: вмовляти, аргументувати та переконувати іншого, навіювати, встановлювати особисті контакти, органі-

зовувати та проводити навчання у різних формах (індивідуальних і групових), розуміти емоції та почуття інших, керувати своїм емоційним станом, вибирати та розробляти ефективні технології вирішення професійних завдань, розробляти й реалізувати програми особистісного розвитку і корекції діяльності окремої особистості та групи.

Зазначені вміння переважно стосуються визначених нами функцій магістра психології та ролей, які він повинен виконувати в зазначених умовах.

Аксіологічний змістовий компонент відображає ціннісні орієнтації підготовки майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти, які інтегрують його мотиви, стимули, цінності, інтереси, прагнення та амбіції. Ціннісні орієнтації виступають стійкими переконаннями особистості, що формують її світогляд. Вони мають спонукальну силу, тому визначають напрям подальшої професійної діяльності та забезпечують її інтеріоризацію й екстеріоризацію для кожного магістра психології в зазначених умовах.

Опис структурних компонентів результативних характеристик готовності майбутнього магістра психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти ґрунтується на авторському баченні у структурі досліджуваного феномену функціональних та інструментальних компонентів.

Виділення функціональних компонентів у структурі готовності зумовлене функціями, які виконує магістр психології в зазначених умовах. Це педагогічний структурний компонент та підприємницький структурний компонент.

Так, педагогічний структурний компонент готовності містить у собі, крім базових інваріантних професійних характеристик, специфічні психолого-педагогічні знання й уміння, що забезпечують успішне виконання тих освітніх та розвивальних завдань, які актуалізуються у неформальній освіті.

Змістовою основою цього компоненту є використання у неформальній освіті різноманітних форм активного навчання, тренінгових технологій та технологій особистісного розвитку.

Окрім того, педагогічний компонент готовності має інтегрувати ознаки, пов'язані зі здатностями майбутніх магістрів психології до самопізнання, яке реалізується шляхом самоспостереження, самоаналізу, критичної самооцінки, самоспонування, самокритики, самостимуляції, самопримусу, самоорганізації, контролю та обліку власної освітньої діяльності.

Цей компонент також передбачає здатність майбутнього магістра психології встановлю-

вати правильні відносини з тими, хто навчається у неформальній освіті, які б забезпечували їх постійний інтерес до навчання та особистісного розвитку.

Окрім зазначеного, педагогічний компонент готовності об'єднує необхідність урахування майбутнім магістром психології потреб та інтересів тих, хто навчається в неформальній освіті, з необхідністю забезпечувати керування та цілеспрямованість освітнього процесу.

Підприємницький структурний компонент готовності відображає розуміння майбутнім магістром психології сучасних освітніх, соціальних та економічних можливостей і здатність до їх перетворення на цінності для себе та інших в умовах неформальної освіти.

Цей компонент співвідноситься зі здатністю магістра психології до прийняття фінансових рішень, що стосуються визначення форми, видів, цінності та вартості освітніх послуг неформальної освіти, а також урахування всіх ризиків як невід'ємного складника такого виду рішень.

Для підприємницького компонента дуже важливими є вміння: розробляти, планувати й управляти освітніми бізнес-проектами неформальної освіти, що володіють певною соціальною, особистісною та комерційною цінністю; організувати власну професійну та підприємницьку діяльність в умовах неформальної освіти; презентувати себе й поширювати інформацію про результати власної діяльності у неформальній освіті.

Цей компонент також об'єднує аспекти відповідальності, локусу контролю та довіри до себе, адже в умовах неформальної освіти, коли контроль практично відсутній, магістр психології повинен брати відповідальність за всі свої дії на себе, забезпечивши власний контроль над професійною діяльністю та довіру до себе в зазначених умовах.

Таким чином, підприємницький компонент інтегрує ознаки, пов'язані зі знанням нормативно-правового забезпечення неформальної освіти, високим рівнем особистої відповідальності магістра, його стійкістю до психологічних навантажень, умінням налагоджувати зв'язки, здатністю діяти в умовах невизначеності, готовністю ризикувати, умінням продавати та презентувати себе, здатністю до співпраці, лідерством, використанням тайм-менеджменту, толерантністю до невизначеності та ін.

Інструментальні компоненти у структурі готовності майбутнього психолога до професійної діяльності в умовах неформальної освіти відіграють роль основних засобів, що забезпечують ефективне виконання визначених вище функцій. У нашому дослідженні це технологічний струк-

турний компонент, лідерський структурний компонент та емоційний інтелект.

Так, технологічний структурний компонент готовності включає у себе здатність магістра психології до ефективного використання різноманітних технологій (освітніх, психологічних, організаційних тощо) у професійній діяльності, яка реалізується у неформальній освіті.

Його змістовою основою є обізнаність щодо технологій, їх видів, технологічних форм, методів і засобів, які використовуються психологом у неформальній освіті, вміння проєктувати (планувати) власну професійну діяльність на засадах технологічності та оптимальності, аналізувати наявні технологічні ресурси, перебудовувати застарілі технології та створювати нові.

Цей компонент базується на таких конструктах, як аналітичне мислення, абстрактне, прогностичне мислення, вміння проєктувати та алгоритмічне мислення.

Технологічний компонент також має інтегрувати ознаки, пов'язані зі здатністю магістра психології вирішувати завдання професійної діяльності за допомогою сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ), це зокрема: обізнаність щодо можливостей використання ІКТ у неформальній освіті, уявлення про електронні освітні ресурси, Інтернет-сервіси, web-технології, вміння використовувати офісні технології для підготовки презентацій, навчальних матеріалів, ведення робочої документації психолога та підготовки звітів, уміння використовувати Інтернет-технології для організації та проведення навчання в умовах неформальної освіти.

Лідерський структурний компонент готовності відображає здатність майбутнього магістра психології вести за собою, керувати та управляти навчальною групою чи особистістю в умовах неформальної освіти.

Цей компонент зумовлює необхідність цілеспрямованого формування й розвитку в майбутніх магістрів психології лідерських якостей, які відіграють критично важливу роль у забезпеченні ефективності їхньої професійної діяльності в умовах неформальної освіти.

Змістовою основою лідерського компоненту є вміння створювати в навчальній групі, колективі атмосферу співробітництва, взаємодовіри, взаємоповаги та взаєморозуміння, здатність вселяти впевненість, стійкість до стресів, енергійність, наполегливість, надійність, незалежність та оптимізм.

Окрім зазначеного, цей компонент об'єднує здатність магістра психології здійснювати вплив на інших, уміння переконати, стійкість у ситуації

невизначеності, здібність схоплювати суть справи інтуїтивно і швидко, вміння справлятися з агресією, здатність до співробітництва, здатність управляти емоціями, співчуття, почуття гумору та ін.

Із лідерським компонентом також співвідноситься імідж майбутнього магістра психології, який асоціюється з його харизмою, адже психолог як лідер повинен притягувати до себе увагу оточуючих. Харизматичність особистості психолога сприяє появі в тих, хто навчається в неформальній освіті, почуттів поваги, захоплення, пристрасної прихильності та припливу енергії.

Емоційний інтелект як компонент готовності відображає здатність магістра психології ефективно розбиратися в емоційній сфері людини (своїй та інших людей), розрізняти емоції та розуміти емоційне підґрунтя міжособистісних відносин, контролювати та використовувати власні емоції для ефективного вирішення завдань професійної діяльності в умовах неформальної освіти.

Емоційний інтелект визначається як інтелектуальна здатність особистості, яка спрямована на розуміння і керування власними емоційними проявами, переживаннями, станом, відносинами, викликати певну емоцію в інших людей, змінюючи тим самим свій емоційний стан та настрій (Д. Гоулман, Р. Бояціс, Е. Маккі) (Гоулман та ін., 2008: 301).

Цей компонент інтегрує характеристики особистості, які пов'язані з емоційною сферою магістра психології: усвідомлення власних емоцій, управління власними емоціями в стресових ситуаціях та створення переважаючого настрою (певного емоційного стану), оптимального для роботи в умовах неформальної освіти.

До складу емоційного інтелекту магістра психології входять такі психологічні конструкти, як упевненість у собі, самоповага, самоприйняття, емоційна незалежність, емоційна стійкість, співпереживання, самоконтроль, самонавіювання та ін.

Окрім зазначеного, цей компонент пов'язаний зі сприйняттям, ідентифікацією та класифікацією емоцій, як власних, так і інших людей (за фізичним станом, почуттями, думками, мовою, зовнішнім виглядом, поведінкою тощо), розпізнаванням зв'язків між словами та емоціями, розумінням складних (амбівалентних) почуттів, усвідомленням можливості зміни емоції та свідомого виклику певної емоції або її припинення.

Емоційний інтелект майбутнього магістра психології має інтегрувати ознаки, пов'язані із самосвідомістю, самоконтролем, емпатією, соціальним розумінням та управлінням взаємовідносинами в умовах неформальної освіти.

Висновки. Авторська концепція підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти узагальнено містить такі результативні характеристики:

- змістові (когнітивні, операціональні, аксіологічні);
- функціональні (педагогічні, підприємницькі);
- інструментальні (технологічні, лідерські, емоційний інтелект).

Розроблені характеристики створюють належне підґрунтя для побудови моделі та технології підготовки майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти, практична реалізація яких забезпечить ефективний розвиток досліджуваного феномену в зазначених умовах та успішне виконання завдань дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 18.04.2020).
2. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. Ст. 380. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 18.04.2020).
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (дата звернення: 18.04.2020).
4. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 18.04.2020).
5. Пономаренко О. В. Сукупність критеріїв та показників готовності майбутніх магістрів психології до професійної діяльності в умовах неформальної освіти за її компонентами. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. 2020. № 1. С. 96–101.
6. Галузевий стандарт вищої освіти. Спеціальність: 053 Психологія. Рівень освіти – магістр : Наказ МОН України від 24.04.2019 № 564. URL : <http://ru.osvita.ua/doc/files/news/644/64412/053-psikhologiya-mag.pdf>.
7. Гоулман Д., Бояцис Р., Маккі Э. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / пер. с англ. Москва : Альбина Бизнес Бук, 2008. 301 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [The Law of Ukraine “On Higher Education”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia:18.04.2020 r) [in Ukraine].
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine “On Education”]. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). 2017. № 38-39. s. 380. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia:18.04.2020 r) [in Ukraine].

3. Kontseptsiiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku [Conception of State Policy in Reforming of General Secondary Education “New Ukrainian School” for the period till 2029]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (data zvernennia: 18.04.2020 r) [in Ukraine].

4. Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period up to 2021] : ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.06.2013 r. № 344/2013. <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (data zvernennia: 18.04.2020 r) [in Ukraine].

5. Ponomarenko O. V. Sukupnist kryteriiv ta pokaznykiv hotovnosti maibutnikh mahistriv psykholohii do profesiinoi diialnosti v umovakh neformalnoi osvity za yii komponentamy [The Set of Criteria and Indicators of Readiness of Future Masters in Psychology for Professional Activity in Non-formal education according to its Components]. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky / Holovnyi redaktor Lokarjeva H.V. - Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 2020. - №1 P. 96-101 [in Ukraine].

6. Haluzevyi standart vyshchoi osvity. Spetsialnist: 053 Psykholohiia. Riven osvity – mahistr [Standard for Higher Education. Specialty: 053 Psychology. Level of Education – Master]. Nakaz MON Ukrainy vid 24.04.2019 r. № 564. <http://ru.osvita.ua/doc/files/news/644/64412/053-psikhologiya-mag.pdf> [in Ukraine].

7. Houlman D., Boiatsys R., Makky Э. Эмотыональное лидерство : Искусство управления людьми на основе эмотыонального интелекта [Emotional Leadership: The Art of Managing People Based on Emotional Intelligence], per. s anhл. M.: Albyna Byznes Buk, 2008, p. 301 [in Russia].